

**Łódzka szkoła rachunkowości
w procesie transformowania
systemu rachunkowości
w Polsce w latach 1989–2016**

Wyzwania dla praktyki i nauki

pod redakcją
**Ireny Sobańskiej
i Radostawa Ignatowskiego**

 WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

**Łódzka szkoła rachunkowości
w procesie transformowania
systemu rachunkowości
w Polsce w latach 1989–2016**

Wyzwania dla praktyki i nauki

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Łódzka szkoła rachunkowości w procesie transformowania systemu rachunkowości w Polsce w latach 1989–2016

Wyzwania dla praktyki i nauki

pod redakcją
Ireny Sobańskiej
i Radosława Ignatowskiego

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO
Łódź 2018

Irena Sobańska, Radosław Ignatowski – Wydział Zarządzania, Katedra Rachunkowości
90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 22/26

RECENZENT

Witold Orłowski

REDAKTOR INICJUJĄCY

Monika Borowczyk

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Bogusław Pielat

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/szefei

© Copyright by Authors, Łódź 2018

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2018

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.08508.18.0.K

Ark. wyd. 28,0; ark. druk. 31,25

ISBN 978-83-8142-056-3

e-ISBN 978-83-8142-057-0

Motto:

Nie wiadomo, jaka będzie
Nasza przeszłość
W świetle badań, co najnowsze
Zawsze są

(Fragment wiersza *Nie wiadomo* Jonasza Kofty)

Spis treści

Wprowadzenie	11
1. Transformacja systemu rachunkowości w okresie przemian ustrojowych i gospodarczych w Polsce (<i>Irena Sobańska, Ewa Śnieżek</i>)	19
1.1. Wprowadzenie	19
1.2. Uwarunkowania historyczne przemian ustrojowych i gospodarczych	20
1.3. Kamienie milowe w procesie transformowania systemu rachunkowości	22
1.4. Wpływ zmian ustrojowych na transformowanie systemu rachunkowości	24
2. Prace legislacyjne i współpraca z instytucjami wspierającymi transformację systemu rachunkowości (<i>Radosław Ignatowski</i>)	35
2.1. Wprowadzenie	35
2.2. Otoczenie instytucjonalne współpracy Katedry Rachunkowości w ramach transformacji systemu rachunkowości	36
2.3. Sejm, instytucje rządowe i administracji państwowej oraz instytucje rynku kapitałowego	37
2.4. British Council i British Governmental Know-How Fund	45
2.5. Komitet Standardów Rachunkowości KSR (1997–2002)	50
2.6. Komitet Standardów Rachunkowości KSR (2002 – do teraz)	52
2.7. ONZ UNCTAD	56
2.8. Europejska Grupa Doradcza ds. Sprawozdawczości Finansowej (EFRAG)	57
2.9. Komisja Europejska i prawo europejskie	60
2.10. Bank Światowy (Centrum Reformowania Sprawozdawczości Finansowej – CFRR)	61
2.11. Europejskie Stowarzyszenie Rachunkowości (European Accounting Association – EAA)	63
2.12. Stowarzyszenie Licencjonowanych Biegłych Księgowych ACCA i ACCA Polska	70
2.13. Fundacja Rozwoju Przedsiębiorczości i Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce	72
2.14. Instytut Rachunkowości Zarządczej (CIMA)	76
2.15. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce i Rada Naukowa SKwP	77

3. Szkolenia dla praktyków (<i>Ewa Śnieżek, Przemysław Kabalski, Przemysław Czajor</i>)	87
3.1. Działalność szkoleniowa w okresie transformacji – uwagi ogólne	87
3.2. Szkolenia z rachunkowości finansowej	91
3.3. Szkolenia z rachunkowości zarządczej/controllersingu	102
3.4. Podsumowanie	109
4. Projekty wdrożeniowe i komercjalizacja wyników badań naukowych (<i>Jacek Kalinowski, Marcin Michalak, Agnieszka Wencel</i>)	111
4.1. Wprowadzenie	111
4.2. Ogólna charakterystyka działalności wdrożeniowej i komercjalizacji wyników badań naukowych pracowników Katedry Rachunkowości UŁ	113
4.3. Metodyka badań	117
4.4. Projekty wdrożeniowe zrealizowane przy współpracy z TG Rafib sp. z o.o. (lata 1991–2017)	118
4.5. Projekty wdrożeniowe zrealizowane przy współpracy z Centrum Controlingu i Analiz Ekonomicznych Sp. z o.o. (lata 1998–2016)	125
4.6. Ekspertyzy i aplikacje produktów naukowych w praktyce zrealizowane przez pracowników Katedry Rachunkowości UŁ za pośrednictwem Wydziału Zarządzania UŁ (lata 2014–2017)	135
4.7. Podsumowanie	136
5. Kompleksowy System Informacyjny (KSI) – Innowacja w zarządzaniu Uniwersytetem Łódzkim – koncepcja, wdrożenie, perspektywy (<i>Irena Sobańska, Jacek Kalinowski, Agnieszka Wencel</i>)	139
5.1. Wprowadzenie	139
5.2. Metodologia badawcza	142
5.3. Etapy w procesie projektowania KSI w latach 2004–2007	144
5.4. Założenia projektu KSI	150
5.5. Proces aktualizacji i etapy wdrażania KSI w latach 2009–2013	155
5.6. Wpływ wykorzystania informacji z KSI na efektywność zarządzania UŁ	167
5.7. Specyfika uwarunkowań uczelni wyższych w KSI	171
5.8. Podsumowanie	176
6. Konferencje i warsztaty objaśniające problemy transformowania systemu rachunkowości (<i>Lucyna Kopczyńska, Halina Waniak-Michalak</i>)	179
6.1. Wprowadzenie i ogólna charakterystyka organizacji konferencji	179
6.2. Konferencje krajowe	182
6.3. Konferencje międzynarodowe	196
6.4. Seminaria i warsztaty organizowane przez Katedrę Rachunkowości UŁ	198
6.5. Zjazdy Katedr Rachunkowości	204
7. Kształcenie akademickie na poziomach dyplomowych. Wyzwania i procesy zmian (<i>Ewa Walińska</i>)	215
7.1. Wprowadzenie	215
7.2. Nauczanie rachunkowości w latach dziewięćdziesiątych XX w.	216
7.3. Zmiany programowe w zakresie nauczania rachunkowości od 2000 r.	224
7.4. Reforma kształcenia akademickiego w latach 2007–2011	230
7.5. Oferta dydaktyczna Katedry Rachunkowości na I i II stopniu studiów – od roku akademickiego 2011/2012	243
7.6. Kształcenie na studiach III stopnia – studiach doktoranckich	255
7.7. Podsumowanie	257

8. Rozwój studiów podyplomowych w kontekście rosnących potrzeb organizacji (<i>Tomasz Wnuk-Pel</i>)	261
8.1. Wprowadzenie	261
8.2. Podyplomowe Studia Rachunkowości i Zarządzania Finansowego	265
8.3. Podyplomowe Studia Rachunkowość Zarządcza/Controlling	270
8.4. Podyplomowe Studia Rachunkowość (dla Grupy Orlen)	273
8.5. Podyplomowe Studium Audyt Wewnętrzny i Rachunkowość	275
8.6. Podyplomowe Studium Rachunkowość i Finanse dla Nauczycieli	277
8.7. Podyplomowe Studium Rachunkowość Małych i Średnich Przedsiębiorstw ...	279
8.8. Podyplomowe Studium Rachunkowość według MSSF	280
8.9. Podyplomowe Studia System Rachunkowości do Zarządzania Uczelnią Publiczną	282
8.10. Podsumowanie	284
9. Badania naukowe w zakresie rachunkowości finansowej (<i>Ewa Walińska, Jacek Gad</i>)	287
9.1. Wprowadzenie	287
9.2. Zarys wkładu pracowników Katedry Rachunkowości w rozwój rachunkowości finansowej w Polsce w okresie gospodarki centralnie planowanej	288
9.3. Tematyka działalności statutowej i badań własnych w Katedrze Rachunkowości z zakresu rachunkowości finansowej w latach 1990–2016 oraz ich rezultaty w postaci rozpraw habilitacyjnych i doktorskich	289
9.4. Studia literaturowe dotyczące rozwoju rachunkowości finansowej na świecie i ich popularyzowanie w Polsce od roku 1990	304
9.5. Badania empiryczne praktyki rachunkowości finansowej w Polsce w latach 1990–2016	316
9.6. Podsumowanie	349
10. Badania naukowe w zakresie rachunkowości zarządczej (<i>Anna Szychta, Jan Michalak</i>)	353
10.1. Wprowadzenie	353
10.2. Zarys wkładu pracowników Katedry Rachunkowości w rozwój rachunku kosztów w Polsce w okresie gospodarki centralnie planowanej	353
10.3. Tematyka i główne rezultaty działalności statutowej i badań własnych z zakresu rachunkowości zarządczej/controllingu w latach 1990–2016	355
10.4. Studia literaturowe dotyczące rozwoju koncepcji i metod rachunkowości zarządczej na świecie i ich popularyzowanie w Polsce od 1990 r.	361
10.5. Badania empiryczne praktyki rachunkowości zarządczej/controllingu w Polsce w latach 1990–2016	366
10.6. Podsumowanie	396
11. Dynamika oraz struktura publikacji z zakresu rachunkowości (<i>Justyna Dobroszek, Joanna Stępień-Andrzejewska, Maciej Frendzel</i>)	399
11.1. Wprowadzenie	399
11.2. Tłumaczenia literatury zagranicznej	401
11.3. Rozwój i struktura publikacji z zakresu rachunkowości	410

12. Udział w rozwoju auditingu i tworzeniu profesji biegłych rewidentów oraz informatyzacji rachunkowości (<i>Gabriela Idzikowska, Mikołaj Turzyński</i>)	421
12.1. Wprowadzenie	421
12.2. Przesłanki podjęcia prac badawczych i innych działań	421
12.3. Wkład Katedry Rachunkowości w transformację systemu rachunkowości w obszarze badań sprawozdań finansowych	424
12.4. Wkład Katedry Rachunkowości w transformację systemu rachunkowości w zakresie środowiska informatycznego rachunkowości	431
13. Katedra Rachunkowości w procesie transformacji systemu rachunkowości według ekspertów	439
13.1. Wprowadzenie	439
13.2. Płynąc rzeką wspomnień – wywiad z doktorem Zdzisławem Fedakiem (<i>Ewa Śnieżek</i>)	440
13.3. Wyznania księgowej z Łodzi (<i>Maria Rzepnikowska</i>)	458
13.4. Droga przemian – Wywiad z doktor Renatą Sochacką (<i>Irena Sobańska</i>)	473
Zakończenie	483
Załącznik – Wykaz pracowników Katedry Rachunkowości UŁ, niektórych pełniących przez nich funkcji i zajmowanych stanowisk w latach 1989–2016 (w układzie alfabetycznym)	485
Wykaz autorów	497

Monografia została przygotowana z okazji jubileuszu 70-lecia Katedry Rachunkowości Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego (1948–2018)¹. Ze względu na treść, mieści się ona w podstawowym zakresie badań nad historią rachunkowości, który obejmuje między innymi historię instytucji (Previts i in., 1990, s. 136–158; Turzyński, 2016, s. 40–43). Monografia ma charakter publikacji historycznej. Objaśnia przeszłość rachunkowości w Polsce przez pryzmat różnych obszarów aktywności pracowników i absolwentów Katedry w procesie transformacji systemu rachunkowości w latach 1989–2016.

11

Katedrę Rachunkowości Uniwersytetu Łódzkiego i jej dokonania nazywamy w tym opracowaniu tak, jak przyjęło się ją powszechnie nazywać: Łódzką Szkołą Rachunkowości. Za podstawę tego określenia uznajemy dwie fundamentalne przesłanki.

Po pierwsze rachunkowość w wymiarze akademickim w Łodzi po okresie II wojny światowej zrodziła się na podwalinach łódzkiego Oddziału Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Inicjatorem jej powstania był prof. Stanisław Skrzywan, który doprowadził do utworzenia Zakładu Rachunkowości w ramach łódzkiego Oddziału SGH. W 1950 r. łódzki Oddział SGH został przekształcony w samodzielną uczelnię: Wyższą Szkołę Ekonomiczną w Łodzi, a wcześniej działający Zakład Rachunkowości został przeformowany w Katedrę Rachunkowości. Pierwszym jej kierownikiem został prof. Edward Wojciechowski, który jeszcze w roku akademickim 1947/1948 uruchomił Studium Rachunkowości. Po połączeniu Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Łodzi z powstałym w 1945 r. Uniwersytetem Łódzkim, działalność Katedry Rachunkowości była kontynuowana w jego ramach w strukturze Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego. Z kolei w roku 1995, w efekcie wydzielenia się z tego wydziału odrębnej jednostki – Wydziału Zarządzania

¹ Dalej także: Katedra, Katedra Rachunkowości, Katedra Rachunkowości UŁ.

– Katedrę Rachunkowości przeniesiono na ten wydział, gdzie działa do dziś. Rzec można, że z historycznego punktu widzenia, w momencie rozpoczęcia się przemian ustrojowych w Polsce, Katedra Rachunkowości Uniwersytetu Łódzkiego była jedynym ośrodkiem akademickim w regionie łódzkim kształcącym rachunkowców na poziomie wyższym².

Po drugie szkoły tworzą ludzie, ich twórcy, którzy swymi osiągnięciami lub poglądami wyróżniają się spośród innych. Bez wątpienia, co będziemy chcieli wykazać w niniejszej monografii, pracownicy Katedry Rachunkowości w swej pracy naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej, zorientowanej na rozwój nauki rachunkowości oraz jej profesji na wyznacznik odrębności w nurcie rachunkowości zasługują. W tym miejscu jedynie wskażemy na pionierskie działania pracowników Katedry w obszarach: rozwijania nowoczesnych narzędzi rachunku kosztów, promowania oraz rozwijania idei i narzędzi rachunkowości zarządczej, także zarządzania uczelniami publicznymi, pionierskich badań nad rachunkowością międzynarodową, jej standaryzacją i harmonizacją, rozwijania nurtu badań i aplikacji w zakresie informatyzacji rachunkowości oraz wspomagania procesów auditingu nowoczesnymi metodami przetwarzania danych, współtworzenia współczesnego systemu regulacji rachunkowości finansowej i sprawozdawczości jednostek, w tym sprawozdawczości finansowej.

12

Inspiracją do podjęcia w Katedrze Rachunkowości badań historycznych nad procesem transformacji systemu rachunkowości, czego elementem jest niniejsze opracowanie, były między innymi opinie profesora dr. hab. Zbigniewa Messnera (Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach), wieloletniego prezesa Zarządu Głównego Stowarzyszenia Księgowych w Polsce, wyrażone w 2011 r. w artykule *Stowarzyszenie Księgowych w Polsce a integracja z UE*, „Świat Księgowych” 2011, nr 4 (22), s. 6. W artykule tym profesor Messner napisał m.in.:

Dzięki analizie porównawczej i terminologicznej, wykonanej w 1990 r. przez pracowników Katedry Rachunkowości Uniwersytetu Łódzkiego, Stowarzyszenie dysponowało dużą wiedzą na temat polskich rozwiązań księgowych zestawionych z istniejącymi w dyrektywach i w międzynarodowych standardach. Analiza obejmowała 35 Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (obecna nazwa Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej), 31 Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej oraz 3 Dyrektywy Rady Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej i została przeprowadzona w ramach prac badawczych realizowanych przez Zakład Modernizacji i Informatyzacji Rachunkowości Zarządu Głównego SKwP³.

² Na temat powstania Łódzkiej Szkoły Rachunkowości oraz jej działania od chwili jej pojawienia się do teraźniejszości pisze w okolicznościowej publikacji E. Walińska (2018).

³ Nie wszystkie ze wskazanych dokumentów były przedmiotem opracowań pracowników Katedry Rachunkowości. W pracach brali także udział pracownicy naukowcy Szkoły

Dalej w tym artykule Zbigniew Messner pisał:

Polska rachunkowość być może nie byłaby w tym miejscu, w którym znajduje się obecnie, gdyby nie prof. Alicja Jaruga, która zapoczątkowała w naszym kraju rozwój rachunkowości zarządczej, z sukcesem kontynuowany obecnie przez prof. Gertrudę Świdorską (SGH) i prof. Irenę Sobańską z Uniwersytetu Łódzkiego [...]. W unijnym dokumencie „Agenda 2000”, oceniającym przygotowanie poszczególnych krajów ubiegających się o wejście do UE, polskie przepisy dotyczące rachunkowości i rewizji finansowej uzyskały w skali ocen 5 punktów na 5 możliwych (s. 8).

Proces transformowania systemu rachunkowości podmiotów gospodarczych rozpoczął się w 1990 r., dopiero po wejściu w życie pakietu dziesięciu ustaw, uchwalonych w 1989 r. i na początku 1990 r., diametralnie zmieniających rzeczywistość gospodarczą w Polsce. Należały do nich ustawy o: gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych, prawie bankowym i Narodowym Banku Polskim, uporządkowaniu stosunków kredytowych, zmianie niektórych ustaw regulujących zasady opodatkowania, działalności gospodarczej prowadzonej przez inwestorów zagranicznych, prawie dewizowym, prawie celnym, zatrudnieniu oraz o szczególnych warunkach zwalniania pracowników. Stworzyły one podstawy do budowy i rozwoju gospodarki opartej na mechanizmach wolnorynkowych. Jednym z jej fundamentów jest funkcjonowanie jednostek gospodarczych, prowadzących działalność tak, by zachować swą zdolność do kontynuacji działania bez względu na formę własności oraz zapewnić konkurencyjność. Aby temu sprostać, kierujący jednostkami gospodarczymi byli zmuszeni wdrażać niestosowane dotąd narzędzia, wspierające podejmowane decyzje gospodarcze, służące zachowaniu lub rozwojowi ich przedsiębiorstw. Z kolei inwestorzy: a) rodzimi zarówno instytucjonalni, wywodzący się wówczas głównie ze struktur państwowych, jak i prywatni – powstająca klasa przedsiębiorców, b) zagraniczni, musieli dysponować informacjami, w tym finansowymi, które mogły służyć im do oceny kondycji finansowej przedsiębiorstw, by na tej podstawie podejmować decyzje gospodarcze o alokacji kapitału. Dawało to podstawy do tworzenia nowego ładu na gruncie rachunkowości, która w swych celach ma wspieranie procesów decyzyjnych, m.in. przez tworzenie i dostarczanie relewantnych informacji finansowych decydom: zarządzającym (głównie rachunkowość zarządcza/controling) lub inwestycyjnym (głównie sprawozdawczość finansowa).

Kluczowym ogniwem gospodarki wolnorynkowej w państwie demokratycznym, znacząco przyczyniającym się do rozwoju gospodarki w skali

Głównej Handlowej (wówczas: Szkoły Głównej Planowania i Statystyki, SGPiS). Więcej na ten temat piszemy w podrozdziale 2.1, poświęconym wsparciu początku przemian w regulacjach rachunkowości tłumaczeniami tychże dokumentów.

całego państwa, jest zorganizowany rynek kapitałowy. Taki musiał szybko powstać na samym początku przemian ustrojowych w III Rzeczpospolitej, by cele gospodarcze, a wraz z nim cele społeczne, jakie zostały określone w programach przemian ustrojowych, właściwe dla współczesnego społeczeństwa, mogły być osiągnięte. Jednym z elementów rynku kapitałowego, warunkującym jego działanie oraz efektywny rozwój, jest dobrze zorganizowany przepływ użytecznej, właściwie ustrukturyzowanej, wiarygodnej informacji finansowej o jej uczestnikach. Stworzenie takiego rynku oraz mechanizmów informacyjnych w tymże stanowiło więc ważny czynnik w procesie transformowania gospodarki polskiej, w której kluczową rolę musiała odegrać rachunkowość.

Współczesne zasady i narzędzia rachunkowości wspierające wskazane wcześniej procesy decyzyjne oraz istota ładu informacyjnego na rynkach kapitałowych w początkowym okresie transformacji polskiej gospodarki były dobrze znane w środowiskach głównie akademickich. To z nich wywodzili się twórcy fundamentów gospodarki III Rzeczpospolitej. Wśród nich znaczącą rolę odgrywali pracownicy lub absolwenci Katedry Rachunkowości Uniwersytetu Łódzkiego.

14

Celem stawianym przed monografią jest objaśnienie zaangażowania wiedzy, doświadczenia i umiejętności dydaktycznych pracowników naukowo-badawczych łódzkiej Katedry Rachunkowości w proces transformowania systemu rachunkowości, w tym przebudowy systemów rachunkowości w praktyce, umożliwiających skuteczne wdrożenie nowych regulacji prawnych i zasad funkcjonowania podmiotów w reformowanej od 1989 r. gospodarce polskiej. Teza, jaką formułujemy w tym opracowaniu, wywodząca się z cytowanych wcześniej słów prof. Z. Messnera, jest następująca: Rozwój współczesnej rachunkowości w Polsce był determinowany w okresie przemian ustrojowych gospodarki wiedzą i umiejętnościami środowiska akademickiego, w którym znaczącą rolę odegrała Łódzka Szkoła Rachunkowości utożsamiana z Katedrą Rachunkowości na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego⁴.

Dla osiągnięcia określonego celu oraz udowodnienia postawionej tezy, przygotowując monografię zastosowano właściwe dla tego rodzaju opracowania metody badawcze, głównie jakościowe, a wśród nich:

– metodę historyczną, która obejmowała identyfikowanie i ocenę materiału źródłowego w archiwach Katedry Rachunkowości, Wydziału Zarządzania, Uniwersytetu Łódzkiego oraz niektórych innych instytucji, jak np. Towarzystwa Gospodarczego Rafib, Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego [dawniej: Komisji Papierów Wartościowych (i Giełd)],

⁴ Katedra Rachunkowości od 1994 r. funkcjonuje na Wydziale Zarządzania, wcześniej organizacyjnie wchodziła w skład Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ.

– metodę analizy przypadków i bezpośredniego uczestnictwa w projektowaniu i wdrażaniu projektów do praktyki, w tym m.in. w zakresie Kompleksowego Systemu Informacyjnego w UŁ,

– wywiady bezpośrednie z osobami zaangażowanymi w transformację systemu rachunkowości, w tym w tworzenie nowych regulacji rachunkowości oraz nowych instytucji rynku kapitałowego, dotyczących głównie zasad sporządzania i badania sprawozdań finansowych.

Celowi pracy oraz udowodnieniu postawionej tezy została podporządkowana struktura monografii. Obejmuje ona trzy główne obszary działań Katedry Rachunkowości, adekwatne do wyraźnie identyfikowanych elementów transformacji systemu rachunkowości: regulacji, praktyki i nauki. Monografia składa się z 13 rozdziałów, w których odpowiedzialni za ich przygotowanie autorzy, przy współudziale wszystkich innych obecnych pracowników Katedry, odnoszą się tematycznie do⁵:

1. Kontekstu, przesłanek i uwarunkowań transformacji systemu rachunkowości, jaka nastąpiła w Polsce w latach objętych monografią, ze szczególną orientacją na początkowy okres tych przemian ustrojowych i gospodarczych (rozdział pierwszy). Współautorami rozdziału są Irena Sobańska i Ewa Śnieżek.

2. Zakresu i efektów prac na rzecz tworzenia nowych regulacji i działalności instytucji wspierających transformację systemu rachunkowości (rozdział drugi) ze szczególnym odniesieniem do działań na rzecz rozwoju auditingu w Polsce, reaktywowania zawodu biegłego rewidenta oraz informatyzacji rachunkowości (rozdział 12). Autorem rozdziału drugiego jest Radosław Ignatowski, a współautorami rozdziału 12 są Gabriela Idzikowska i Mikołaj Turzyński.

3. Szkoleń dla praktyków, jakie prowadzili pracownicy Katedry, a organizowała lub współorganizowała (jako współorganizator główny) Katedra Rachunkowości (rozdział trzeci). Współautorami tego rozdziału są Ewa Śnieżek, Przemysław Kabalski i Przemysław Czajor.

4. Projektów wdrożeniowych i komercjalizacji wyników badań naukowych w zakresie rachunkowości zarządczej/controllersingu oraz rachunkowości finansowej (rozdział czwarty). Współautorami tego rozdziału są Jacek Kalinowski, Marcin Michalak i Agnieszka Wencel.

5. Kompleksowego Systemu Informacyjnego (KSI) do zarządzania UŁ, opracowanego przez Katedrę Rachunkowości, stanowiącego innowację

⁵ W monografii świadomie pominięto jej podział na wskazane trzy obszary: regulację, praktykę i naukę. Podstawą takiej decyzji jest wzajemne przenikanie się i zachodzenie na siebie tych obszarów, przez co jednoznaczny podział wydaje się autorom trudny do wprowadzenia. Układ zaś rozdziałów wynika ze stopnia związku, jaki redaktorzy naukowi monografii przypisują tematyce i wpływowi tych obszarów na transformację systemu gospodarki, której elementem jest system rachunkowości.

w zarządzaniu uczelniami wyższymi (rozdział piąty). Rozdział ten, obejmujący opis i analizę koncepcji, problemów wdrożeniowych i perspektywy jego rozwoju, napisali Irena Sobańska, Jacek Kalinowski i Agnieszka Wencel, główni projektanci systemu.

6. Konferencji, głównie naukowych, objaśniających problemy transformacji systemu rachunkowości, których organizatorami lub podstawowym i najważniejszym współorganizatorem była Katedra Rachunkowości (rozdział szósty). Głównym autorem rozdziału jest Lucyna Kopczyńska, którą wspierała Halina Waniak-Michalak.

7. Kształcenia akademickiego, w tym wyzwań i procesów dostosowawczych w kształceniu akademickim na szczeblach dyplomowych (rozdział siódmy) oraz szczeblu podyplomowym (rozdział ósmy). Autorem rozdziału siódmego jest Ewa Walińska, rozdziału zaś ósmego Tomasz Wnuk-Pel.

8. Badań naukowych, prowadzonych w Katedrze Rachunkowości, obejmujące odrębną prezentację badań w zakresie rachunkowości finansowej (rozdział dziewiąty) oraz rachunkowości zarządczej/controllingu (rozdział 10). Współautorami rozdziału dziewiątego są: Ewa Walińska i Jacek Gad, a rozdziału 10 Anna Szychta oraz Jan Michalak.

16

9. Wspierania procesów transformacji systemu rachunkowości przykładami publikacji zagranicznych zarówno o charakterze naukowo-dydaktycznym i praktycznym (znaczące dzieła ekspertów danych dziedzin wiedzy), jak i regulacyjnym (pierwsze dyrektywy wspólnotowe o sprawozdawczości finansowej i zawodzie biegłego rewidenta oraz międzynarodowe standardy rachunkowości w kształcie, jaki miały w czasie zmiany ustrojowej Polski). Treści te wypełnia rozdział 11, w którym dodatkowo poddano ogólnej prezentacji dorobek publikacyjny pracowników Katedry Rachunkowości z okresu objętego analizą. Współautorkami tego rozdziału są Joanna Stępień-Andrzejewska i Justyna Dobroszek.

10. Wkładu Katedry Rachunkowości i jej pracowników, współpracowników oraz absolwentów w transformację systemu rachunkowości, widzianą oczami ekspertów (rozdział 13). Rozdział ten ma nieco inną formułę od poprzednich – stanowi bardziej osobistą formę wyrażenia treści przez osoby, które zostały poproszone o podzielenie się refleksjami na temat wyzwań, przesłanek, przeszkód i uwarunkowań budowy nowego systemu rachunkowości w początkowym okresie transformacji ustrojowej w III Rzeczpospolitej. Rozdział obejmuje wypowiedzi: Zdzisława Fedaka, rozpoczynającego swą karierę zawodową w łódzkiej Katedrze Rachunkowości, Renaty Sochackiej, współtworzącej zręby instytucjonalne rynku kapitałowego w Polsce oraz Marii Rzepnikowskiej, jednej z współtwórców zawodu biegłego rewidenta oraz analityka finansowego, które przyczyniły się do powstania i rozwoju rynku kapitałowego w Polsce w okresie przemian ustrojowych.

Monografię uzupełnia załącznik zawierający wykaz pracowników naukowo-dydaktycznych Katedry Rachunkowości, przebieg ich kariery zawodowej, w tym awanse naukowe oraz wybrane funkcje i stanowiska, jakie zajmowali lub wciąż zajmują w ramach Uniwersytetu Łódzkiego, jak i poza nim w okresie objętym monografią⁶. Pozwala to na uproszczenie w odwoływaniu się w treści poszczególnych rozdziałów do zajmowanych stanowisk lub uzyskanych w różnym okresie stopni naukowych. Biorąc taką zasadę pod uwagę, w monografii używamy wyłącznie imion i nazwisk pracowników Katedry z jednym wyjątkiem odnoszącym się do prof. dr hab. dr h.c. Alicji Jarugi, wieloletniego kierownika Katedry, której zastęgi dla rozwoju Łódzkiej Szkoły Rachunkowości i rachunkowości jako takiej, także w wymiarze ponadkrajowym, na takie wyróżnienie zasługują⁷.

Tak, jak Łódzka Szkoła Rachunkowości nie powstałaby bez wsparcia osób niebezpośrednio ją tworzących, tak powstanie tej monografii nie byłoby możliwe bez wsparcia i zaangażowania wielu osób, których nazwiska w wykazie autorów nie występują. Z tego względu redaktorzy monografii oraz autorzy jej poszczególnych rozdziałów składają podziękowania tym osobom, w szczególności dziękujemy Joannie Piłacik z rodzimej Katedry, m.in. za wsparcie procesu organizacyjnego i edycyjnego dzieła. Bez jej zaangażowania prace koordynujące współdziałanie wielu współautorów oraz otoczenia zewnętrznego (np. wydawnictwa) byłyby na pewno dużo trudniejsze i wolniejsze. Nasze podziękowania składamy również Marcie Grzegorzewicz z RaFiB Sp. z o.o. z Łodzi i pani Agnieszce Czajor ze spółki Centrum Controlingu i Analiz z Łodzi, które poświęciły swój czas i angażowały się w wyszukiwanie i kompletowanie dokumentacji do naszych działań w obszarze projektowania, szkoleń i publikacji książkowych zrealizowanych w wymienionych Spółkach

Szczególne podziękowania składamy także prof. Witoldowi Orłowskiemu, który podjął się trudu przygotowania recenzji wydawniczej monografii. Jego trafne i cenne wskazówki, za które jesteśmy wdzięczni, zaowocowały lepszą jakością dzieła. Warto przy tym wspomnieć, że W. Orłowski był pracownikiem Katedry Rachunkowości UŁ w latach 1985–1986. Tu rozpoczęła się jego błyskotliwa kariera naukowa, publicystyczna i zawodowa.

Irena Sobańska, Radosław Ignatowski
Łódź, dnia 1 marca 2018 r.

⁶ Wykaz wszystkich pracowników Katedry Rachunkowości UŁ, którzy przyczynili się do rozwoju Łódzkiej Szkoły Rachunkowości, w tym także pracowników techniczno-administracyjnych w całym okresie jej istnienia zawiera opracowanie E. Walińskiej (2018).

⁷ W poszczególnych rozdziałach monografii staramy się przy tym zachować pewną spójność w identyfikacji danych osób. Pierwsze przywołanie danej osoby czynimy z imienia i nazwiska. Przy kolejnych: co do zasady inicjałem imienia (imion) i nazwiskiem.

Literatura

- Messner Z., (2011), *Stowarzyszenie Księgowych w Polsce a integracja z UE*, „Świat Księgowych”, nr 4 (22).
- Previts G. J., Parker L. D., Coffman E. N., (1990), *An Accounting Historiography: Subject Matter and Methodology*, „Abacus”, vol. 26, No 2, s. 136–158.
- Turzyński, (2016), *Kliometria we współczesnej historiografii rachunkowości*, [w:] S. Sojak (red.), *Abacus – od instruktarzy gospodarczych po współczesne podręczniki rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 40–50.
- Walińska E., (2018), *Księga 70-lecia Katedry Rachunkowości Uniwersytetu Łódzkiego. Ludzie i ich dokonania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

ROZDZIAŁ 1

Transformacja systemu rachunkowości w okresie przemian ustrojowych i gospodarczych w Polsce

1.1. Wprowadzenie

W rozdziale zamierzamy zarysować tło zmian ustrojowo-gospodarczych zachodzących w Polsce podczas przechodzenia z gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej. Pod ich bezpośrednim wpływem pozostawały procesy transformacji systemu rachunkowości. W tym kontekście wskazano podstawowe kierunki rozwoju rachunkowości, z uwzględnieniem zarówno zmian systemowych, jak i rozwoju dydaktyki, badań oraz publikacji w tym zakresie. Przy opracowywaniu rozdziału wykorzystano metodę deskryptywną, bazując na analizie literatury oraz aktów prawnych.

W rozdziale przedstawiono wkład pracowników Katedry Rachunkowości w proces transformowania polskiej gospodarki po roku 1989, w obszarze rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej. Wkład ten obejmował takie działania, jak: realizacja badań statutowych, zespołowych i indywidualnych, inicjowanie procesów zmian metod i systemów rachunkowości stosowanych przez przedsiębiorstwa działające w Polsce, prowadzenie działalności dydaktycznej, szkoleniowej oraz popularyzatorskiej w tym obszarze.

W części pierwszej rozdziału przedstawiono podstawowe uwarunkowania historyczne towarzyszące procesom transformacji gospodarki polskiej. Część drugą poświęcono identyfikacji znaczących zdarzeń, które w istotny sposób przyczyniły się do transformacji systemu rachunkowości w latach 1989–2016. W części trzeciej pokrótce omówiono wpływ zmian ustrojowych i gospodarczych na transformację systemu rachunkowości, wskazując jednocześnie tematykę następnych rozdziałów monografii.

1.2. Uwarunkowania historyczne przemian ustrojowych i gospodarczych

Reformy systemu ekonomicznego w Polsce rozpoczęły się od tzw. małych reform już na początku lat osiemdziesiątych wieku XX, ale prawdziwe początki rzeczywistej transformacji gospodarki polskiej w kierunku gospodarki wolnorynkowej przypadają na lata dziewięćdziesiąte XX w. Ustawa o działalności gospodarczej, wprowadzająca rewolucyjną, jak na okres tzw. realnego socjalizmu, zasadę wolności gospodarczej i równości podmiotów gospodarczych, została uchwalona w roku 1988. Dzięki niej nastąpił znaczący wzrost udziału sektora prywatnego w gospodarce i jego prawne zrównanie z sektorem państwowym. W tym okresie rozpoczęła się również liberalizacja polityki gospodarczej, która po raz pierwszy uznała racjonalność działania i rachunek ekonomiczny za istotę gospodarowania.

20

Rząd premiera Mieczysława Rakowskiego, mimo braku zaufania społecznego, zapowiedział kontynuację i radykalizację polskich reform. Fundamentem ich *Programu Konsolidacji Gospodarki Narodowej*, stały się trzy ustawy: o działalności gospodarczej (DzU, 1988, nr 41, poz. 324), o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych (DzU, 1988, nr 41, poz. 325) oraz o niektórych warunkach konsolidacji gospodarki (DzU, 1989, nr 10, poz. 57). Wspomniane reformy zostały wsparte zmianami w systemie bankowym i podatkowym, czyli uchwalonymi w 1989 r. ustawami: *Prawo bankowe* (DzU, 1989, nr 4, poz. 21), o Narodowym Banku Polskim (DzU, 1989, nr 4, poz. 22) oraz o podatku dochodowym od osób prawnych (DzU, 1989, nr 3, poz. 12). Pakiet ustaw programu konsolidacji stanowił istotny krok w kierunku transformacji gospodarki socjalistycznej w wolnorynkową. Nie podjęto jednak równoległe reform systemowych. Trwałym efektem *Programu* okazała się jedynie ustawa o swobodzie gospodarczej, która obowiązywała do końca roku 2000.

Na początku grudnia 1989 r. przedstawiony został w Sejmie program reform, nazwany później Planem Balcerowicza. Plan składał się z dwóch elementów: programu stabilizacyjnego i programu zmian systemowych. Stabilizacja miała polegać na cięciach budżetowych, zniesieniu dotacji do większości towarów i usług, uwolnieniu cen (jednak z kontrolą cen paliw i energii), płac i stóp procentowych oraz wprowadzeniu wymiennalności złotego. Zmiany systemowe zakładały stworzenie jednolitego i prostego systemu podatkowego, pełną wolność w korzystaniu z praw własności, nieingerencję państwa w obrót gospodarczy, a także w ceny i płace oraz likwidację jawnych i niejawnych monopoli, a w dalszej perspektywie pełną prywatyzację majątku państwa.

W grudniu 1989 r. Sejm uchwalił dziesięć zasadniczych ustaw, wynikających z Planu Balcerowicza, a więc ustawy o: gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych (DzU, 1989, nr 74, poz. 437), prawie bankowym i Narodowym Banku Polskim (DzU, 1989, nr 74, poz. 439), uporządkowaniu stosunków kredytowych (DzU, 1989, nr 74, poz. 440), podatku od wzrostu wynagrodzeń (tzw. popiwiek) (DzU, 1989, nr 74, poz. 438), nowych zasadach opodatkowania (DzU, 1989, nr 74, poz. 443), działalności gospodarczej prowadzonej przez inwestorów zagranicznych (DzU, 1989, nr 74, poz. 442), prawie dewizowym (DzU, 1989, nr 74, poz. 441), prawie celnym (DzU, 1989, nr 75, poz. 445), zatrudnieniu (DzU, 1989, nr 75, poz. 446) oraz o szczególnych warunkach zwalniania pracowników (DzU, 1990, nr 4, poz. 19).

W ścisłym związku z Planem Balcerowicza, w drugiej połowie 1990 r. uchwalono ustawy: o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (DzU, 1990, nr 51, poz. 298), o utworzeniu urzędu Ministra Przekształceń Własnościowych (DzU, 1990, nr 51, poz. 299), o działalności ubezpieczeniowej (DzU, 1990, nr 59, poz. 344) oraz dokonano zmian w Kodeksie cywilnym i Kodeksie postępowania cywilnego. Ustawy prywatyzacyjne stworzyły podstawy prawne do rozpoczęcia komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych i przekształcenia ich w jednoosobowe spółki Skarbu Państwa. Ustawa o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych określała dwie główne ścieżki przebiegu procesu prywatyzacji – ścieżkę kapitałową oraz ścieżkę likwidacyjną.

Podstawowym efektem Planu Balcerowicza było wprowadzenie w życie reform, których celem stało się stworzenie warunków do rozwoju mechanizmów rynkowych w polskiej gospodarce. Doszło, choć w mniejszej skali niż zakładano, do zahamowania inflacji, umocnienia złotego, wprowadzenia jego wewnętrznej, a potem także zewnętrznej wymiennalności. Dokonano ogólnokrajowego przeszacowania majątku trwałego (środków trwałych), urealniono ceny czynników produkcji oraz związane z nimi koszty. Nastąpiła stabilizacja kursu dolara. Zainicjowane zostały procesy prywatyzacyjne i demonopolizacyjne w gospodarce, co doprowadziło do powstania zrębów rynku kapitałowego i znaczącego rozszerzenia sektora prywatnego w strukturze gospodarki oraz napływu inwestycji zagranicznych. W efekcie zapoczątkowanych reform, od 1992 r. w polskiej gospodarce rozpoczął się okres powolnego wzrostu gospodarczego¹.

¹ Warto wspomnieć, że pierwszym latem transformowania gospodarki i wszystkim korzystnym zmianom towarzyszył silny kryzys gospodarczy. Przejawiał się on spadkiem PKB i bardzo wysoką inflacją. Pojawiło się także zjawisko rosnącego bezrobocia, które do 1989 r. nie stanowiło aż tak wielkiego problemu społecznego (choć w socjalizmie istniało, ale w formie utajonej).

W 1991 r. wprowadzono ustawę o podatku dochodowym od osób fizycznych (DzU, 1991, nr 80, poz. 350), o podatkach i opłatach lokalnych (DzU, 1991, nr 9, poz. 31) oraz o podatku dochodowym od osób prawnych (DzU, 1991, nr 49, poz. 216), która porządkowała rejestr podatków płaconych przez przedsiębiorstwa. W 1993 r. uchwalono i wprowadzono w życie ustawę o podatku od towarów i usług (VAT) oraz podatku akcyzowym (DzU, 1993, nr 11, poz. 50). W latach 1990–1994 zachodziły też reformy administracyjne, edukacji oraz reforma służby zdrowia, a w roku 1995 przeprowadzono denominację złotego.

1.3. Kamienie milowe w procesie transformowania systemu rachunkowości

22

Przed zmianami w polskiej gospodarce zapoczątkowanymi pod koniec lat osiemdziesiątych jedynym odbiorcą informacji o działalności jednostki państwowej generowanych przez system rachunkowości było państwo reprezentowane przez agendy państwowe (przede wszystkim fiskalne, ale również na przykład Urząd Kontroli Cen). Wspomniane agendy nie wymagały od pracowników pionów finansowo-księgowych ani od kadry kierowniczej przygotowania takiej informacji finansowej, jaka jest obecnie potrzebna, przedsiębiorstwa nie miały bowiem swobody decyzyjnej. Zmiany ustrojowe, a co za tym idzie zmiany zasad funkcjonowania podmiotów gospodarczych, ujawniły palącą potrzebę posiadania innych, nowych jakościowo, informacji oraz wiedzy na temat zasad funkcjonowania przedsiębiorstw w nowym otoczeniu gospodarczym, nowych reguł ich komunikowania się z otoczeniem, nowych pojęć i koncepcji oraz zasad ich implementacji do praktyki gospodarczej w kraju postkomunistycznym.

Na przestrzeni ostatnich prawie trzydziestu lat wystąpiły zdarzenia, które w znaczący sposób wpływały na proces transformowania systemu rachunkowości w praktyce:

- rok 1991 – wydanie rozporządzenia ministra finansów w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości,
- rok 1991 – możliwość wprowadzenia oficjalnych zmian w treściach kształcenia, głównie w przedmiotach związanych z rachunkowością finansową (dostosowanych do przepisów rozporządzenia wspomnianego w punkcie wyżej). Łódzka Katedra Rachunkowości intensywnie włączyła się w prace nad nowymi programami kształcenia w zakresie rachun-

kowości, dostosowanymi do oczekiwań gospodarki rynkowej². Działania te rozpoczęły rewolucję w szkolnictwie wyższym, stanowiąc żywą reakcję na zniesienie ministerialnych ograniczeń w kształtowaniu kierunków i programów studiów, co umożliwiło tworzenie autonomii programowej uczelni wyższych,

– rok 1991 – ogłoszenie pierwszej ustawy o badaniu i ogłaszaniu sprawozdań finansowych oraz o biegłych rewidentach i ich samorządzie,

– rok 1991 – reaktywowanie Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie,

– rok 1994 – uchwalenie ustawy o biegłych rewidentach i ich samorządzie, zastępującej wydaną wcześniej, w 1991 r., przedmiotową ustawę,

– rok 1994 – uchwalenie ustawy o rachunkowości,

– rok 1999 – rozpoczęcie procesu bolońskiego, zainicjowanego podpisaniem w 1999 r. tzw. *Deklaracji bolońskiej*. Dokument podpisało 29 ministrów krajów europejskich odpowiedzialnych za krajowe szkolnictwo wyższe. Celem zawartego porozumienia było utworzenie tzw. Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (*European Higher Education Area*), a najistotniejsze ustalenia sprowadzały się do:

- wprowadzenia punktowego systemu rozliczania osiągnięć studentów ECTS (ang. *European Credit Transfer System*);

- podziału studiów na dwustopniowe i studia doktoranckie³;

- współpracy europejskiej w zakresie zapewniania jakości kształcenia oraz opracowania kryteriów i metod oceny jakości (systemy akredytacji, certyfikacji itp.);

- promocji programów mobilności studentów i wykładowców;

- promocji tzw. ustawicznego kształcenia, czyli uczenia się przez całe życie,

– rok 2000 – wprowadzenie istotnych zmian w ustawie o rachunkowości (jako podstawę zmian przyjęto ówczesne międzynarodowe standardy rachunkowości (MSR) wraz z Ramami Konceptyjnymi Sporządzenia i Prezentacji Sprawozdań Finansowych przy zachowaniu zgodności z przepisami dyrektyw EWG),

– rok 2004 – przystąpienie Polski do Unii Europejskiej (na mocy *Traktatu akcesyjnego* z 2003 r.),

– rok 2005 – „milowy krok” w kierunku orientacji na rozwiązania światowe, czyli wprowadzenie obowiązku (a w niektórych przypadkach

² Tej tematyce został poświęcony rozdział siódmy niniejszej monografii.

³ Studia I stopnia trwają co najmniej trzy lata (sześć semestrów); w Polsce kończą się uzyskaniem tytułu zawodowego licencjata lub inżyniera. Studia II stopnia trwają dwa lata (cztery semestry), w Polsce kończą się uzyskaniem tytułu zawodowego magistra, magistra inżyniera albo tytułu równorzędnego. Natomiast studia III stopnia trwają cztery lata, kończą się uzyskaniem stopnia naukowego doktora.

prawa) stosowania MSSF przez część spółek giełdowych lub innych jednostek gospodarczych,

- rok 2005 – zmiany dokonujące się w polskim systemie kształcenia – wejście w życie nowego prawa o szkolnictwie wyższym i związanych z nim regulacji szczegółowych. Procesy te przebiegały równolegle ze zmianami zachodzącymi w praktyce gospodarczej w Polsce i na świecie oraz rosnącym zapotrzebowaniem na specjalistów z zakresu rachunkowości na rynku pracy,

- rok 2008 – zmiany w prezentacji przez spółki giełdowe wyniku finansowego oraz zmiany ustawy o rachunkowości, w szczególności wzmacniające działanie nadzoru korporacyjnego (jako konsekwencje modernizacji europejskiego prawa spółek),

- rok 2010 – do chwili obecnej – implementacja do prawa polskiego (kolejne nowelizacje ustawy o rachunkowości) Dyrektyw Parlamentu Europejskiego i Rady: Dyrektywy 2013/34/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek oraz Dyrektywy 2014/95/UE z dnia 22 października 2014 r. zmieniającej dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności,

- rok 2014 – deregulacja zawodu księgowego (a także szeregu innych profesji), wprowadzona ustawą o ułatwieniu dostępu do wykonywania niektórych zawodów regulowanych (wprowadziła ona deregulację w zakresie wydawania certyfikatów księgowych, uprawniających do usługowego prowadzenia rachunkowości finansowej).

24

1.4. Wpływ zmian ustrojowych na transformowanie systemu rachunkowości

Proces transformacji systemu rachunkowości podmiotów gospodarczych rozpoczął się w roku 1990, dopiero po wejściu w życie dziesięciu ustaw diametralnie zmieniających rzeczywistość gospodarczą w Polsce (1 stycznia 1990). Ten pakiet ustaw, jak stwierdził prof. Leszek Balcerowicz w swoim wystąpieniu w Sejmie w grudniu 1989 r., tworzył fundamentalne podstawy „gospodarki opartej na mechanizmach rynkowych o strukturze własności występującej w krajach wysoko rozwiniętych, otwartej na świat”. Przytoczone słowa oznaczały dla środowiska rachunkowości konieczność głębokiej przebudowy systemu rachunkowości w praktyce,

w obszarze zakresu jego uregulowań prawnych, struktury, metod i zasad tworzenia informacji ekonomicznej, jej odbiorców i form komunikowania.

W roku 1990 w podmiotach funkcjonował jeszcze system rachunkowości dostosowany do zasad działania przedsiębiorstw państwowych, które były pozbawione swobody decyzyjnej i stanowiły własność państwa zarządzaną przez organy centralne. System rachunkowości obejmował następujące elementy: ewidencję księgową, sprawozdania finansowe i rachunek kosztów. Wszystkie te elementy podlegały regulacjom rządowym wraz z dotyczącymi stanowiska głównego księgowego i zawodu dyplomowanego biegłego księgowego. Ewidencja księgową była prowadzona według Jednolitego Planu Kont obowiązującego wszystkie podmioty, natomiast w rachunku kosztów obowiązywała jego najstarsza forma, to jest rachunek kosztów pełnych normatywnych lub planowanych. Ten system, określany terminem „księgowość”, był podporządkowany w całości jednemu odbiorcy, to jest państwu jako właścicielowi i informacje były komunikowane w formie sprawozdań finansowych, raportów z wykonania planów różnym jego agendom (agendy fiskalne, GUS, itd.).

Do przebudowania tego systemu niezbędna była wiedza o systemie rachunkowości stosowanym w podmiotach, które funkcjonowały w krajach wysoko rozwiniętych, a więc w warunkach gospodarki rynkowej podlegającej wówczas procesom globalizacji. W podmiotach tych wykorzystywany był system rachunkowości zbudowany z dwóch podsystemów:

1) rachunkowości finansowej emitującej sprawozdania finansowe dla wielu odbiorców zewnętrznych/interesariuszy, których zasady sporządzania i badania były regulowane prawnie,

2) rachunkowości zarządczej emitującej informacje dla odbiorców wewnętrznych, istotne w procesach zarządzania, których zasady oraz metody tworzenia były wyłączone spod regulacji prawnych i zależały od decyzji kierownictwa podmiotów.

Rozwój polskiego rynku kapitałowego w roku 1991 wymusił fundamentalne zmiany w regulacjach rachunkowości. Wprowadzenie wolnorynkowych reguł pomiaru wyników działalności gospodarczej i przejście od podatkowej orientacji sprawozdań finansowych do formuły podkreślającej ich ekonomiczną istotę było niemałym wyzwaniem, zwłaszcza w okresie intensywnego uświadamiania potrzeby zarządzania i podejmowania decyzji ekonomicznych przez nowych użytkowników informacji finansowej. Szczególne znaczenie dla rozwoju rachunkowości w Polsce miała Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie. Wznowienie jej działania w 1991 r. było bezpośrednią przyczyną zmian w prawnych regulacjach rachunkowości⁴.

⁴ Szerzej na ten temat w wywiadzie z Renatą Sochacką, zamieszczonym w podrozdziale 13.4 monografii.